

## **Monitoring digitalnih prava u Srbiji**

**23. mart – 7. april 2020.**

### **Digitalna prava na Balkanu: privatnost pacijenata na udaru**

Novi dvonedeljni izveštaj o povredama prava na internetu tokom vanrednog stanja proglašenog zbog pandemije, ukazuje da raste pritisak na slobodu govora. Zabeležene su i ozbiljne povrede privatnosti, kao i manipulacije u digitalnom okruženju. Za ovaj presek, izdvojeni su samo neki od upečatljivih incidenata u regionu poput hapšenja, pretnji, širenja lažnih vesti i curenja ličnih podataka građana.

#### **PRITISCI NA SLOBODAN PROTOK INFORMACIJA**

Dosad najdrastičniji slučaj kršenja prava od proglašenja vanrednog stanja u Srbiji odigrao se prvog dana aprila, tačnije te večeri, kada je uhapšena novinarka portala Nova.rs i članica upravnog odbora Nezavisnog društva novinara Vojvodine Ana Lalić, zbog [teksta](#) o uslovima rada i nedostatku zaštitne opreme za medicinsko osoblje u Kliničkom centru Vojvodine. Prema dostupnim izveštajima, [policija je intervenisala](#) na osnovu prijave koju je bolnica podnela protiv novinarkе zbog uznemirenja javnosti i narušavanja ugleda. U stanu Ane Lalić izvršen je pretres, a njen laptop i dva mobilna telefona su oduzeti. Novinarki je iste noći određena mera zadržavanja u policijskom pritvoru od 48 sati, da bi iz [pritvora bila puštena](#) već sledećeg jutra. Uređaji su joj vraćeni, [ali zapečaćeni](#).

Ranije tog dana, 1. aprila, javnost je saznala da je Vlada Srbije 28. marta [usvojila zaključak](#) po kom je za informisanje o toku borbe protiv pandemije zadužen isključivo Krizni štab za suzbijanje zarazne bolesti COVID-19, na čijem je čelu premijerka. Dokument nije dostavljen medijima, niti je objavljen na sajtu Vlade, već se za postojanje takvog zaključka saznalo iz Službenog glasnika. Odlukom je bilo predviđeno da se sve informacije o pandemiji sa lokalnog nivoa šalju u Krizni štab, dok bi se "neovlašćeno" davanje i prenošenje informacija moglo zakonski tretirati kao širenje dezinformacija. Odluka je [ocenjena kao neustavna](#) i u direktnoj suprotnosti sa zakonima o javnom informisanju i slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja. Sledećeg dana, 2. aprila, Vlada Srbije je [povukla odluku](#) o kontroli informacija.

S druge strane, društvene mreže se javljaju kao poprište uvreda, pretnji i kleveta. Na Fejsbuku se u prvoj polovini marta pojavila stranica "COVID-19 Serbia" koja izgledom i nazivom dovodi u zabludu da je reč o zvaničnoj stranici posvećenoj borbi protiv pandemije. Međutim, aktivnosti na stranici se uglavnom svode na objave difamacija javnih ličnosti i novinara, dok je za neke od tih objava plaćena distribucija (*sponsored post*). Zbog mizoginih uvreda koje su na različitim

društvenim mrežama upućene doktorki i članici Kriznog štaba koja često vodi dnevne konferencije za štampu, oglasila se [Poverenica za ravnopravnost Srbije](#).

Slični incidenti zabeleženi su i u regionu. Na društvenim mrežama u Severnoj Makedoniji primećen je govor mržnje usmeren protiv [građana koji borave u karantinu](#). U Bosni i Hercegovini, jedna osoba je uhapšena zbog pretnji policiji [iznetih na Fejsbuk nalogu](#). U Hrvatskoj je policija intervenisala zbog [poziva na linč](#) onih koji prijavljuju kršenja samoizolacije, upućenog preko Fejsbuka.

## **NEDOPUSTIVA PRAKSA OBJAVLJIVANJA OSETLJIVIH PODATAKA O LIČNOSTI**

Povrede informacione privatnosti i zaštite podataka o ličnosti naročito su uznemirujuće kada takve povrede vrše organi javne vlasti. S pojavom prvih smrtnih slučajeva, Ministarstvo zdravlja Srbije je na svom sajtu, kao i na zvaničnom portalu posvećenom pandemiji covid19.rs, redovno objavljivalo podatke o drugim bolestima i stanjima koje su imali preminuli pacijenti, odnosno podatke o zdravstvenom stanju koji uživaju posebnu zakonsku zaštitu. Nakon više ponovljenih reakcija pojedinaca i organizacija za zaštitu ljudskih prava, ovakva praksa je obustavljena, ali prethodne povrede [nisu uklonjene](#).

*Na sajtu opštine Šid i zvaničnim nalogima na društvenim mrežama objavljeni su lični podaci osobe kojoj je potvrđena infekcija virusom (inicijali, godine, ulica u kojoj živi i radno mesto). Na incident je [reagovao Poverenik](#) za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, pokretanjem postupka nadzora.*

Teško kršenje privatnosti izvršeno je u reportaži komercijalne medijske organizacije Pink sa Klinike za infektivne i tropske bolesti u Beogradu. Snimak je 5. aprila emitovan na televiziji sa nacionalnom frekvencijom i prenet na različite onlajn platforme, a prikazuje pacijente priključene na respiratore, bez tehničke obrade koja bi im prikrla lica i imena na bolničkim listama. Prethodni Poverenik za zaštitu podataka o ličnosti ocenio je reportažu kao [nezakonitu i nedopustivu](#), dok je aktuelni Poverenik postupak ovog medija opisao kao [drastično kršenje propisa](#).

U regionu su takođe primećene povrede informacione privatnosti i zaštite podataka o ličnosti. Nakon odluke Nacionalnog koordinacionog tela za zarazne bolesti Crne Gore da na internetu [objavi imena i prezimena građana](#) koji su pod obavezom karantina radi navodnog sprečavanja kršenja obaveze, na društvenim mrežama se pojavio [spisak ljudi koji su oboleli od virusa](#). Crnogorska Vlada je pozvala nadležne da sprovedu istragu o incidentu, dok je nevladina organizacija Građanska alijansa upozorila da objavljivanje imena pacijenata na društvenim mrežama može dovesti do ozbiljnih posledica. Slično se desilo i u Hrvatskoj, gde je među stanovnicima ostrva Murter kružila [poruka sa spiskom testiranih osoba](#) i rezultatima testova. Lokalna policija pokrenula je istragu.

## MASOVNO ŠIRENJE PANIKE I LAŽNIH VESTI

Manipulacije u digitalnom okruženju, uglavnom na društvenim mrežama, najčešće se odnose na širenje lažnih vesti o zarazi. Dok je neistinitost informacija na društvenim i tradicionalnim medijima moguće utvrditi, širenje panike predstavlja kvalifikaciju koja često izmiče jasnom određenju.

Tako su 31. marta uveče korisnici mobilne telefonije kompanije Telekom Srbija u većinski državnom vlasništvu, dobili SMS poruku u kojoj je pisalo "Situacija je dramatična. Približavamo se scenariju iz Italije i Španije. Molimo Vas da ostanete kod kuće". Kompanija i Krizni štab potvrdili su da je poruka upućena iz zvaničnih kanala. Tih dana, Italija i Španija bile su zemlje sa najvećim brojem zaraženih i preminulih na svetu, a sudeći po poplavi reakcija na društvenim mrežama, građane je ovakva poruka duboko uznemirila. Narednog dana, nadležni su naveli da širenje panike [nije bio cilj poruke](#), već sprečavanje širenja zaraze.

S druge strane, iste večeri je ministar unutrašnjih poslova Srbije [upozorio građane](#) da je uvođenje 24-časovnog karantina lažna vest. Policija je narednog dana [uhapsila jednog muškarca](#) zbog sumnje da širi paniku objavljivanjem ove dezinformacije na Tviteru, da bi [ubrzo bilo utvrđeno](#) da uhapšeni nije "izvorni autor" lažne vesti, te da nije imao nameru da izazove paniku.

*U Hrvatskoj je zabeleženo nekoliko slučajeva širenja lažnih vesti, od [lažne doktorke sa neistinitim informacijama o pandemiji](#), uz najave krivičnih prijava protiv nekoliko građana, do [dezinformacije o onlajn ispitima za učenike](#), kada način ocenjivanja učenika u nastavi na daljinu nadležno Ministarstvo još nije utvrdilo.*

Takođe, jedan hrvatski političar je na društvenim mrežama [umanjivao opasnost od virusa](#) pozivajući građane da izađu iz svojih domova, što je direktno protivno preporukama nadležnih.

Na društvenim mrežama u Severnoj Makedoniji širile su se glasine da su ljudi koji rade u nekim od najvećih supermarketa u Skoplju zaraženi virusom. Specifičan slučaj manipulacije predstavlja [objavljivanje privatnih poruka](#) između državnog sekretara i lidera jedne opozicione partije u Severnoj Makedoniji. Prepiska je objavljena na sajtu Vlade, da bi se navodno pokazalo kako je lider opozicije vršio pritisak na državne funkcionere u vezi sa preduzetim merama za suzbijanje zaraze.

Prema izveštajima [Balkanske istraživačke mreže](#), u Albaniji su policijske snage za borbu protiv terorizma podnale krivične prijave protiv desetak ljudi zbog širenja lažnih vesti preko Fejsbuka. Na Kosovu je jedna osoba privedena zbog širenja dezinformacija u vezi sa pandemijom.

## RAČUNARSKE PREVARE I DALJE POTENCIJALNA OPASNOST

Mada je u protekloj sedmici zabeležen manji broj narušavanja informacione bezbednosti, građanima i organizacijama se savetuje da ne smanjuju oprez. Rad od kuće i produženi boravak u

onlajn okruženju sa sobom nose značajno veći rizik od sajber napada, računarskih prevara i sabotaza. [Udruženje banaka Srbije je upozorilo](#) na SMS poruke u kojima se od građana traži da dostave svoje lične podatke radi isplate penzija.

## **DEMOKRATIJA NA TESTU**

Širom sveta, pandemija stavlja na iskušenje ne samo zdravstvene sisteme, već i sam društveni poredak. Pritisak koji arbitrarne odluke političara, rigorozne mere i kazne vrše na temeljna ljudska prava i građanske slobode, mogao bi imati dugoročne posledice, upozoravaju pravnici i aktivisti. Neslavan primer predstavlja odluka mađarskog parlamenta da usvoji [Predlog zakona o zaštiti od korona virusa](#) koji premijeru Viktoru Orbanu daje ovlašćenja daleko izvan demokratskog uređenja. Nezvanično suspendovani parlament u Srbiji i pojedini potezi izvršne vlasti, izazivaju [ozbiljnu zabrinutost](#) u domaćoj stručnoj javnosti. Deo advokata takođe je [zatražio bojkot](#) "skajp suđenja".

Podsećamo, SHARE Fondacija i BIRN [pokrenuli su regionalni blog](#) posvećen redovnom praćenju povreda prava i sloboda na internetu. U [prethodnom izveštaju](#) SHARE Fondacije, zabeleženi su incidenti poput kršenja privatnosti osoba u karantinu, širenja dezinformacija i zabluda o virusu na društvenim mrežama i u onlajn medijima, a primećen je i porast sajber prevara.

[Monitoring baza SHARE Fondacije](#)